

Matila ma kaat inyu kosna bidjek bi sukulu bi ngui nsaa tolè bidjek bi bi tabé diyè

Noñol matiñ mana inyu tila kaat i hola wè kosna bidjek bi sukulu bi ngui nsaa tolè bidjek bi bi tabé diyè. U nlama tila ndik kaat yada inyu ndap yong, **to balè bon boñ ba kè i ngadak bi sukulu i**

U lama tila i kaat i yo sona inyu boñ lè ba nèbè ti bon boñ bi bidjek bi ngui nsaa tolè bi bi tabé diyè. Soho, noñol bi binigana bisona kiki i sombla! Hiki linoña i nigana i yé nlélém ni bi manoña u téhè mu kaat yoñ. Balè mu matila moñ u yi bé ki u boñ ki, soho, sébél

Soho, i nguéda u ba u tila kaat yoñ, tila diki ni sao (ni windi bé); boñ ki lè matila moñ ma tèsna loñguè.

Linoña 1: Tila bon **BOBASSO**, ba titigi ni bahudu ba bañ kè i sukulu lètè ni ndap sukulu ñwa sok i sukulu i ñèm kédé (12).

Kal bés bon batitigi bañèn u gwé, ba bañ kè bé i sukulu, ni ba ba yé bahudu sukulu i boñguè/i sukulu i ñèm kédé/i sukulu ñkèñi mu ndap yoñ. To ibale ba bon ba TA BÉ matjél mada, balè ba niñ mu ndap yoñ, tób bo.

Ndjè mè lama tób na? I ñguéda u tila ini pès ini, tób ba bôt BOBASSO mu ndap yoñ ba ba yé:

- Boñguè ba lèl bé 18 NI ba ba bat mahôla ma ndap inyu niñ;
- Boñguè ba ba niñ mu ndap yoñ inyu lè u bi yoñ bo kiki bon boñ ni kilè ñgomin a bi ti wè bo, tolè ba ba gwé bé ndap, ba ba nlól i nloñ ipè tolè ba ba bi tchôl ndap yap;
- Bahudu ba bayé (tobalè bayé ñwi mimbè)

A) Tób djôl li mañguè. Tób môl map momassona. Hiki man, tila djôl iwé homa mu kaat yoñ. I ñguéda u ba u tila ma môl, tila hiki bañga i kété yé homa. Balè homa i tilna a tahabé, tila habañ. Balè bon ba u gwé ba lèl bahoma matila mu kaat yoñ, yoñ pépa ipè lè u póna ni kaat yoñ (tolè kaat ipè balè u gwélél winda bititi); tila ki mu i pépa i mam momassona inyu ba boñguè. Nlélém i ba ni binañak mi bôyt i Linoña 3. Djôl i ñèm kédé tila yo. Tila hiki bañga i djôl i ñèm kédé i hiki man mu homa wé.

B) Ba nu man a yé ñudu? Balè "Eñè" tila ndap sukulu i mañguè mu homa u nlama tila yo "Ndap sukulu".

C) Baa, u gwé *Foster children*? Balè u gwé *Foster children*, tila hala mu pès ba tila lè "*Foster Child*" i pan jôl li mañguè. Ibalè kaat yoñ i yé NDIGI inyu *Foster children*, i ñguéda u mal **Linoña 1**, kè **Linoña 4**.

Foster children ba lama yoñ bo kiki bôt ba ndap yoñ; u lama ki lè u tób bo môl mu kaat yoñ. Balè kaat yoñ inyu *foster children* ni I bet ba ta béé foster children, kè i Linoña 3. Yi lè ba yoñ bé foster children kiki bongé ñgomin a bi ti wè lè ba ba bon boñ. *Foster Child* a yé man nu titigi ñgomin a bi ti nañak mut, inyu boñ lè a téda nu man wè ngolè a bi gwal nyé nyèmèdè.

D) Ba ba bon ba yé bon lè ba gwé bé ndap, ba nlól homa numpè, tolè ba bi tchôl ndap yap? Balè eñè, tila "Ñgui ndap, nlól homa numpè, tchôl ndap" ipañ djol li mañguè; mal tila kaat kiki i sombla. Libak li Ñgui ndap, Nlól homa numpè, Tchôl ndap i lama ba tilga ni bôt ba ba kôli boñ i bôlô. Balè sukulu yomètè i nla bé nèbè libak li ñgui ndap, nlól homa numpè, tchôl ndap i ñudu woñ, nloñ i sukulu yomètè i nsébél wè inyu boñ lè u tila kaat inyu li djam. U nla ñga yoñ makitik inyuy ti i information ñguélé yada inyu boñ lè nloñ i sukulu i sébél bañ wè yani tolè nomaa mu djam li.

Linoña 2: Ba bôt ba ba yé mu ndap ba yé i SNAP, TANF, tolè FDPIR?

Balè èñè lè bôt mu ndap yoñ ba yé mu bi program mahola (tobalè wè nu), hala a kobla lè bon boñ ba kôli kôsna bidjek ñgui nsaa i sukulu:

- Program i mahôla inyu bidjek (Supplemental Nutrition Assistance Program, SNAP) tolè
- Program i mahôla inyu ma ndap ma ma gwé ñgôñ (Temporary Assistance for Needy Families, TANF) tolè
- i Program i kab bidjek i bôt ba India (Food Distribution Program on Indian Reservations, FDPIR).

A) Balè to mut to wada mu i ndap yoñ a tabé mu program mahôla:

- Tila "To" i **Linoña 2** ; kè i **Linoña 3**.

B) Balè to mut to wada mu ndap yoñ a tabé mu program mahôla bi ndi mpôdôl:

- Tila numba yada inyuy SNAP, TANF tolè FDPIR. Tila ndik numba yada inyu program yada. Bala u yé mu bi program bi ndi u yi bé numba yoñ, sébél:
- Kè i **Linoña 4**.

Linoña 3: Tôb bôt BOBASSO ba yé mu ndap yoñ ni moni mi bañ ngwélél

Lèla mè boñ?

- Tila "**Mam ma nti moni**" & "**Kiki mam ma nti moni inyu boñguè**," i mbus kaat inyu yi balè ndap yoñ i ñkôs moni mi u nlama tôb.
- Tôb MONI ÑKEÑI ÑWOMISSONA NDIKI. Tila nkus yôsôna ni bom moni ba bôñol i amerika. Ha bañ bambôgôl.
 - Moni mi ñkèñi mi yé moni u ñkos **lolè**ngomin a kit ñwé mu kédé.
 - Ñgadak bôt ban hoñol lè moni bañ ñkos mi yé ndik mi moni ba "huna i ndap", ba tètè bé yak mi ñgomin a nkit kiki moni ñwap. Moni mi u tôb munu kaat ini ayé moni mi ñkèñi, mi ñgomin a YIÑGI kit inyu nsaa gwom bipè.
- Tila "0" mu bahoma bobasso i hèt u kôsna bé moni. Balè u yék homa ngui tila, ba tès yo kiki pok. Ibalè u tila "0" tolè u yék homa ñgui tila, hala we u liga (mbôn) lè u ñkôs bé moni mu homa nu. Ibalè batelep ba bisu ba loñ ba hoñol le nkus ndap yoñ bôt u u ntila i ta bé maliga, ba nwan kaat yoñ.
- Tila lèla u ñkos hiki moni u ñkos no ñguéda u ñkôs ñwo i kédé bon ba bahoma i pan hiki pès ihèt u nlama tila.

3.A. Tôb moni mi bi nañak bi bôt bi ñkos

Ndjè mè lama tôb na?

- I ñguéda u ba u ntila ini homa, soho, tôb binañak bi bôt BOBASSO ba yé mu ndap yoñ ba ba hôla i nsaa gwom mu ndap, tobalè ba tabé matchél mada niki lè tobalè ba ñkos bé ñwap moni.
- **Tôb BAÑ:**
 - Bôt ba ba ñin ni wè ndi ba u hôla bé NI moni mi ndap i ñkos nikilè ba ti bé ñwap moni inyu hôla ndap yosô.
 - Boñguè ni bahudu u mal tôb i **Linoña 1**.

Linoña 3: Tôb bôt BOBASSO ba yé mu ndap yoñ ni moni mi bañ ngwélél

1) Tôb môl ma binañak bi bôt ba ba yé mu ndap yoñ.

Tila hiki djôl i bôt ba ndap yoñ mu i pès ba ntila lè "Môl ma binañak bi bôt mu ndap yon (Djôl di bisu ni nu mbus)." Tôb yak bahudu ba sukulu i ñkèñi, héga ayé lè ba yé nañak (bahudu bo baso ba ba yé mu sukulu ñkèñi ba yé bi nañak bi bôt). Tob bañ ba bôt mu ndap yon lè u mal tôb i Linoña 1.

2) Tôb moni mi ôi nlôl i bôlô.

Mu kaat yoñ, tob moni ñwomisona u ñkos i pès ba ntila lè "Moni mi nlôl i bôlô" mu kaat yoñ. Mini moni mi yé moni mi u nsal. Bala u nsal inyu wèmèdè tolè u nsaal i wom, tôb moni mi u huna i ndap. Moni mi uhuna i ndap mi yé moni lè ñgomin a mal kit.

- **Balè mè gwé ñgandak bi bolo lèla mè boñ?** Tôb hiki bôlô u mboñ i wé homa; tila djôl djoñ ni moni mi u ñkôs mu bôlô i wé homa. Yoñ pépa ipè balè u nsombôl.
- **Balè mè nsal inyu mèmèdè lèla mè boñ?** Tôb bôlô i u mboñ ni moni mi u huna i ndap. U nla yi mi moni balè u yoñ monimi moni u ñkos ndi u yéna mu mam momaso lè u ñgwélél inyu bolo yoñ (moni mi u ñkôs). Mi moni u ñkôs mi yé moni mi nyuñga tolè mi ba nsaa wè i ñguéda u boñ bôlô.

Bala u tôb mañguè i **Linoña 1** lè a ñkos moni, ôoñôl binigana i **Linoña 3, i pès B.**

3) Tôb moni mi bôt ba ti wè inyu hôla wè/mi mi nlôl inyu boñguè ba u ntéda/mi mi nlôl i nlôm tolè ñwa woñ.

Tôb mi moni mi kwo mu mam ndi tôb lè "Moni mi mahôla/moni mi mi nlôl inyu boñguè ba u ntéda/mi mi nlôl i nlôm tolè ñwa woñ". Tôb BAÑ mini moni mi mahôla lè ndi tôb bé munu kaat u ntila. Balè u ñkôs moni inyu téda boñguè tolè nlôm tole ñwa woñ a ti wè, tôb ndik mi ñgomin a tila lè u nlama kôs. Moni mi ngomin a ntila bé, tôb ñwo i pès ba ntila lè "moni minpè" mu kaat yoñ.

4) Tila ngaba moni mi Ngomin a ti we/moni mi ba nsaa wè inyu lè u waa bôlô/moni ñwomisona mimpè u ñkos.

Tila nkus yoñ yosôna u kôhna ni moni mi Ngomin a ti wi, moni mi ba nsaa wè inyu lè u waa bôlô/moni ñwomisona mimpè u ñkos.

- **Mè bon lèla balè mè kôsna moni mu mam ma momasona?** Tôb hiki djam i wè homa; tila djôl djoñ ni moni mi u ñkôs mu hiki djam i wé homa. Yoñ pépa ipè balè u nsombôl.

5) Kaal bikeñi bi ndap yoñ.

Tila bôt bobasso ba bayé mu ndap yoñ i pès ba ntila lè "Bôt ba ndap yoñ bobasso (Binañak ni boñguè)." I numba bôt i LAMA bol i numba i bôt u mal tôb i **Linoña 1** ni **Linoña 3**. Bala mut a yé mu ndap yoñ lè u tôb bé nyè, kè ki mu kaat yoñ inyu kondè nyè. I sômbila lè u tila bôt ba ndap yoñ bobasso, inyu lè i bot ba u gwé bon ba boñ lè u kôli tolè u kôli bé kosna bidjek ñgui nsaa tolèbidjek bi bi tabé diyè.

6) Tila numba i na u nsôk i numba Ñgomin a ti wè inyu matéda moñ.

Nañak mut mu ndap a nlap tila nomba bina bi nsôk i numba Ñgomin a ti wè inyu matéda moñ. i pès ihèt u nlama tila. U koli lè u tila kaat inyu bidjek to balè u gwé bé i nomba bina bi nsôk i numba Ñgomin a ti wè inyu matéda moñ. Balè nañak mut to wada mu ndap a gwé bé nomba Ngomin a ti inyu matééda, tila bañ toyom mut pès i, ndi yimbne homa i pes walôm ihet ba nsébéle "Yimbne ibale u gwé bé nomba Ngomin a ti inyu matééda"

3.B Tila moni boñguè ba ñkôs.

Tila moni ñwomisona lè boñguè ba ñkôs.

Tila moni mi ñgomin a yiñgui kit inyu boñguè BOBASSO lè u tôb i **Linoña 1** mu ndap yoñ i pès ba ntila lè "Moni boñguè ba ñkôs." Añ ndik moni mi foster children ibalè u yé tila ini kaat inyu yak bo ni bôt bapè mu ndap yoñ.

- **Ki ba nsébéle lè Moni mi Boñguè ba ñkos?** Moni mi boñguè ba ñkôs mi yé moni mi ba ñkôs MUNU MO MAP i tan ndap i ba niñil. Ma ndap ñgandak ma gwé bé mi mi ntén mi moni.

Linoña 4: Homa u niñ i tilna mut ni matila ma nsôk

Bi kaat gwobisona mi nlama bana matila ma nsok ma binañak bi bôt ba ba yé mu ndap. Hiki mut no a tila ma matila ma nsok a yé kaal lè mam momassona ba ntila mu kaat ma yé mbalè. Lolè u mal ini pès i kaat, béñguè i bus ini kaat inyu tès lè u añ gwombisona bi bi yé ntilga mu.

A) Tila numba yoñ ni mam ma pè inyu yoñ. Tila adress yoñ i ba nla tina wè i pès i u nlama tila yo, balè u gwé. Balè u gwé bé, hala ntéñga bé. U nla ki ñwas numba yoñ i téléphone, adress i ba la nla tilna wè, ndi hôla bés i ho kôs wè balè ndi sômbôl kôs wè.

B) Tila djol djon ni matila ma nsôk ni hilo i lèn. Tila djol li mut nu a yé tila kaat; mut nu a nlama tila matila ma nsôk mu pès ba tila lè "Matila ma nsôk ma nañak mut".

C) Malak i kaat inyu:

U nla ki ñwas ini homa.

Kaal loñ i man woñ (u nla ki ñwas ini homa). I mbus kaat, ndi bat information inyu loñ i man won. Ndi ini pès, unla ki was yo. I héya bé lè man woñ a nla kosna bidjek ñgui nsaa i sukulu. Ndi di bat wè mam ma inyu yi mahoñol ma ñgomin mu djam di; ndi ntihmbè yoñ i ntéga bé i kaat yoñ. Bôt ba tééda mam ma sôli le bôt bapè ba yi bañ mo, ba tééda ki wè tobalè u yé ndjè. Balè u kaal bés ndjè man woñ a yé, hala hola bés i boñ ini program i nèbè bot bobasso inyu lè hiki mut a koli lè a djob yo.

Soho kèna ini kaat i SUKULU i man woñ. TILA BAÑ to mut ni malak kaat yoñ tolè ma mbarga inyu kaat yoñ i Homa bôlô i Hikuu hi nson wom i amerika (U.S. Department of Agriculture, USDA) munu djam i bidjek ñgui nsaa; balè u mboñ la, hala a ntéñga man woñ lè i kosna bañ bi bidjek i ñguéda i a nlam kosna gwo.